

November 1958

M E D D E L A N D E

nr 5152

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Skånes Vapenhistoriska Förenings medlemmar kallas till allmänt sammanträde i Kungens Kammare på Malmöhus slott fredagen den 21 november kl. 19.00. Föredrag med ljusbilder av Våpenhistorisk Selskabs president, landsdomare Arthur Andersen över ämnet "Borge - Deres Forsvar og Angrebsmidlerne derimod". Då det är första gången vi ha äran att se vårt brodersällskaps nye president här, hoppas styrelsen på talrik anslutning. Då landsdomare Andersen är specialist på gamla borganläggningar kan ett mycket intressant föredrag väntas.

Efter föredraget ätes en liten enkel måltid på någon intim restaurang efter styrelsens förslag, som delgives före föredraget.

-o-

Årsmötet.

Fredagen den 2 maj avhöll Föreningen sitt årsmöte, denna gång förlagt till Polisverket på Storgatan 43 i Malmö. Vår medlem, 1:e polisassistent Knut Nordholm hälsade först de talrikt samlade medlemmarna, nära 30-talet, välkomna, varefter ordf. J.Folke Herrström förklarade årsmötet i laga ordning öppnat, varvid styrelsens dagordning godkändes, och vände sig särskilt till kontorschef Hubert Jönsson, Malmö, som för första gången som nyvald medlem bevistade sammanträdet. Av styrelsens verksamhetsberättelse framgick att Föreningen avhållit 3 ordinarie allmänna möten, ett diskussionsmöte och de två övriga med föredrag av Norsk Våpenhistorisk Selskaps ordförande, civilingenjör J.Sverre Dahl, Oslo, samt greve Sten Kalling i Malmö. Dessutom har styrelsen avhållit 3 styrelsesammanträden. Under året

har Föreningens Meddelande utkommit 3 gånger redigerat av ordf. J. Folke Herrström. Av styrelseberättelsen framgick att medlemsantalet vid årsskiftet uppgick till 70, varav 4 nytillkomna och en avgått genom döden. Till Föreningens Hedersledamot hade Styrelsen under året utsett 1:e Intendenten, greve Sten Kalling, Malmö Museum. Styrelseberättelsen godkändes utan diskussion och lades till handlingarna. Föreningens räkenskaper balanserade på kr. 1.515:91 i inkomster med kr. 845:23 i utgifter med en kassabehållning av kr. 670:68. Revisorernas berättelse upplästes, dessa föreslog tacksam ansvarsfrihet för Styrelsen under det gångna räkenskapsåret, som även enhälligt beviljades av årsmötet.

Till styrelse för det kommande året föreslogs enhälligt återval på alla platser. Ordf. blev J. Folke Herrström, v.ordf. Major J. Lindgren, sekr. disponent A. Göransson, skattmästare köpman Sture Hansson och klubbmästare disponent Thure Jacobsson. Till suppleanter valdes köpman Erik Lindgren och nyvaldes kamrer Erik Åkesson, båda i Malmö. De gamla revisorerna 1:e polisintendent Knut Nordholm, Malmö, och f. polis-Emil Andersson, Lund, omvaldes och till revisorsuppleant omvaldes trädgårdsmästare Inge Tynell, Malmö. Efter förhandlingarnas avslutning samlades samtliga medlemmar till en gemensam måltid på polisrestauranten, som dagen till ära bestod av den svenska "nationalrätten" ärter och fläsk med v a r m punch. Vid cafe avec bad ordf. att till polismästaren få framföra Föreningens tacksamhet för lokalernas välvilliga upplåtande, samt icke minst under sakkunnig ledning av 1:e polisassistent Knut Nordholm få bese hela det väldiga polisetablisementet samt även polismuseet. Knut Nordholm avtackades senare av ordföranden, varefter sammanträdet avslöts.

oOo

Interskandinavisk Vapenhistorisk kongress i Oslo.

Den 15 och 16 maj samlades i Oslo på inbjudan av Norsk Vapenhistorisk Selskap nordiska Vapenhistoriker till kongress. Deltagareantalet var ett 60-tal från Danmark, Norge och Sverige. Bl.a. voro samtliga ordförandena i de nordiska vapenhistoriska sällskapen närvarande. Från Svenska Vapenhistoriska Sällskapet hade kommit bl.a. dess ordf., styresmannen för Kungl. Armémuseum, fil.dr. Heribert Seitz, föreståndaren för Kungl. Livrustkammaren, fil.dr. Hellner m. flera, från Vaabenhistorisk Selskab dess president landsdomare Arthur Anderssen, dess hedersledamot, landsrets-

sagförelse Tage Lasson, överstelöjtnant och kammarherre och fru Axel Arendrup, museumsinspektör E. Eriksen och godsägare och löjtnant Mark, från Skånes Vapenhistoriska Förening; dess ordf. och fru J. Folke Herrström, greve och grevinnan Sten Kalling, disponent och fru Thure Jakobsson och ryttmästare och fru S. M. Due-Boje. Av Norsk Vapenhistorisk Selskaps ledamöter funnos bl. a. ordf. civilingenjör och civilekonom, J. Sverre Dahl och fru, herr Jacob Mathiesen, kammarherre Andvord, museumsdirektör Harald Hals II, överste T. Holm och fru, magister Haugen och fru, överstinnan Lillemor Skaar, överste Witloch och fil. dr. Engelstad m. fl.

Första dagen besöktes Akershus fästning, där Oslos stadsfullmäktiges ordf. Rolf Stranger hälsade välkommen, varpå stadsantikvarien Arno Berg demonstrerade den väldiga anläggningen. Man fick vara med om att se sådant som publiken aldrig eljest får se. De närvarandes tack framfördes av greve Sten Kalling från Malmö, som i väl valda ord som museiman tackade för intressant visning. Efter visningen av Akershus intogs gemensam lunch på Oslo Militära Samfund, varefter samlingarna i Haermuseets magasiner och i kanonparken besågs under ledning av översterna T. Holm och P. J. Willoch. På eftermiddagen företogs en sjötur till Bygdö där konservator C. Blindheim demonstrerade de märkliga vikingaskeppsfynd. På Folkemuseet talade därefter museumsdirektör S. Molang om "Norska bondeyxor", som talrikt förvisades. Dr Heribert Seitz tackade föredragshållaren för intressant föredrag och demonstration. Därefter besågs under sakkunnig ledning stavkyrkan och avslutades dagen med en animerad gemensam måltid, på Fokemuseets restaurang. Fredagen den 16 maj samlades man på Stads-museet på Frogner Hovedgård, där museidirektör Harald Hals II hälsade välkommen och höll föredrag om den pågående specialutställningen "Borgarbevapningen i Christiania", varefter denna intressanta utställning besågs. Därefter voro samtliga inbjudna till det nya Rådhuset, där Oslo stad var värd vid en lunch. Stadsfullmäktiges ordf. herr Rolf Stranger i ämbetsdräkt tog emot och inviterade till en charmant lunch med vin och café avec. Landsdomare Arthur Anderssen tackade i välsvarvade och välfunna ord å gästernas vägnar, varefter det väldiga Rådhuset under sakkunnig ledning besågs. På eftermiddagen besågs Universitetets Oldsakssamlingar, där konservator fröken Slomann höll ett kort föredrag om vapnen under vikingatiden, särskilt vikingasvärden, som Norge i all synnerhet har så många av, varefter konservator Slomann demonstrerade de olika typerna. Skånes

riska Förenings ordf. J.Folke Herrström tackade å de besökandes vägnar. Dagen och kongressen avslutades på aftonen med en festmiddag för alla deltagarna, varvid ordförandena för de tre gästande vapenhistoriska sällskapen, fil.dr. H. Seitz, landsdomare Arthur Andersen och hr J.Folke Herrström å respektive sällskaps vägnar tackade hjärtligt för vad dessa dagar givit i utbyte, för all omvårdnad av de många gästerna, för perfekt genomförd organisation, varav Norsk Vapenhistorisk Selskaps ordf. har den största äran.

Det var en upplevelse att få vara med i dessa kongressdagar i Oslo, och icke minst värdefullt var den mera personliga kontakten mellan skandinaviska vapenhistoriker.

J.F.H.

oOo

Med slag och stickmått. Om besiktning av svenska sidovapen.

Av fil.dr. Heribert Seitz.

(Ur Föreningen Armémusei Vänners Meddelande XVIII, Kungl. Armémuseum, Stockholm 1957.)

Förkortad resumé av J.Folke Herrström.

Kvalitetskontroll av vapen avsedda att brukas i rikets tjänst torde alltid ha funnits i någon form. Metodiken och graden av kontrollens skärpa har betingats av de tekniska möjligheter, som stått till buds under de olika tidsepokerna. Alla perioder kan dock ej anses ha varit lika nogräknade, även om de tekniska förutsättningarna relativt sett varit jämförbara. Typiskt är, att första gången mera exakta detaljbestämmelser kunnat konstateras är under Karl XI:s regeringstid.

Värjbesiktningen.

Sporadiskt glimtar redan under Gustav Vasas tid fram, hur tillverkningen av sidovapen observeras och kritiseras på högsta ort. Som ett exempel må nämnas ett tillrättavisande brev av den 13 nov. 1555, vari konungen uppmanar sin fogde Niels Tulesonn att tillhålla "the klinge smeder ther ähre i Arboge, att the göre the klinger något tiockere och bättre, så att the icke stå så effter hvart man them böier, som the her till giordt haffver". Efter ett böjprov skall klingorna snabbt återgå till sin ursprungliga rakhet. De skulle icke, som Gustav Vasa uttryckte det "stå så efter" som de dittills gjort. Det är av intresse att notera att huggprovet under lång tid lämnas åt sidan. Redan Gustav Vasa berör-

de enbart böjprov. En tolkning av 1555 års anmärkning får dock ej pressas därhän, att denna skulle syfta på att stöten bedömdes värdefullare än hugget helt allmänt sett. Kritiken kan nämligen ha gällt stötvärjor. Men den kan om man så vill, rubriceras som en symbol för den utveckling av den militära värjans funktion, som med tiden skulle bli den mest framträdande i vårt land, nämligen utnyttjandet av just stöten. Självfallet måste trots detta ett militärt sidovapen alltid i mycket hög grad vara danat även för hugg. För de karolinska värjorna blev detta f.ö. skriftligen förordnat; de skulle duga både "till hugg och stick".

Någon metodisk besiktning, utförd av kronans representanter före leveransen torde ej ha skett under Vasatiden, sannolikt ej heller före Karl XI:s tid. Ovannämnda äldre besiktningsförfarande innan leveransen fick äga rum, tillämpades uppenbarligen fram till tiden omkring 1680. Liksom ifråga om så mycket annat nydanande på det administrativa och organisatoriska området efter frederna år 1679 började Karl XI nu även rationalisera kontrollen av värjleveranser till armén. En i facklitteraturen ofta citerad uppsats av Georg W. Fleetwood, "Om klingprobering och proberstämplar på 1600- och 1700-tals värjor", redogör härför. Den äldsta kända förordningen är daterad den 15 juli 1682. Redan i punkt I framträder det nya i tiden: "Skall denna Proberingen skie under öfvers-te Siöblads direktion och uthij närwahro af een Capitain av Kongl. Maj:ts Lif Guardie och een Capitain af Artilleriet". Själva kontrollåtgärden beskrives sålunda: "Skall medh hwar Klinga slåes ett starkt slagh ennda långs en planka eller skifwa. Der som det håller tå böijes hon utj een godh bugt på hwar sida". Något huggprov är ej nämnt. De provade klingorna skola enligt förordningen "för gode erkiennas, skohle strax stämplas", härefter får fästet monteras; allt, fästets detaljer samt baljans typ och konstruktion, "efter det af Kongl. Maj:ts för-seglade Modellet". Sist nämnes så leveransen till rustkammaren.----- Den omnämnde stämplingen kan otvetydigt kombineras med förekomsten av bokstaven P på äldre militärklingor (inslagen vid basen, nära tången). Denna P-stämpel kan sannolikt tolkas som initialen till ordet "Proberad" eller möjligen dess latinska motsvarighet "Probatum" (est). P-stämpeln kan tidigast påvisas på svenska klingor från 1680-talet och därefter omkring 100 år framåt i tiden. Den förekommer i varje fall på klingorna till pallasch m/1775 för Västgöta och Smålands kavalleriregementen. Det må tilläggas, att den även förekommer på vissa 1800-tals vapen. Härvid

är det dock fråga om äldre klingor, som monterats med fästen av senare modell.

De i 1682 års förordning fastställda kraven för godkännande av klingan blev praxis. Hur proven skulle genomföras blev snart nog närmare preciserat. Den 16 januari 1684 förnyades bestämmelserna ifråga om ryttarvärjorna (som vid denna tid endast fingo beställas vid Vira). Följande år, den 17 oktober, utfärdades den mera ingående beskrivningen i ett kungl. brev till Krigskollegium. Bestämmelserna, som då gäller mkommissvärjan m./1685 äro skärpta och specificerade i 7 punkter, varav punkt 2 avhandlar själva provet, som närmare beskrives. 1685 års besiktningensbestämmelser voro gällande under de första åren under Stora nordiska kriget. I kungl. brev den 7 december 1704 resolveras emellertid en lindring av proven. Lindringen bestod i "att värje provet ej må skie medh slag, utan allenast med två enkla och en dubbel bugt". Vad den nämnda "dubbla bugten" innebar är ej ovedersägligt klarlagt, men förmodligen har den karolinske tygmästaren Johan Möllerheim rätt, då han anger den som "en dubbel buckt i S". Dubbelbukten utgick efter en kort tid. Provet skulle utgöras "allenast med 2:ne änckla buckter, en å hvar sijda". Att proberingen var ytterst krävande under karolinsk tid, ej minst i början av Karl XII:s regering, är uppenbart. Konungens fordringar på vapnens kvalitet äro välkända. De lindringar, som infördes under 1700-talets första årtionde, som gingo ut på att klingprovet skulle utgöras av en enkel böjning åt vardera sidan voro gällande under hela detta århundrade. Det må emellertid framhållas, att kvaliteten hos de voluminösa pallaschklingorna m./1773 och m./1775 stod långt efter de karolinska värjklingorna. Kravet på hårdhet är starkt eftersatt under gustaviansk tid. Manskapsvärjorna förlorade under 1700-talets senare hälvt sin taktiska betydelse och togos därför ur bruk. Infanterivärjan av 1685 års modell slutade tillverkas 1737, men var på sina håll i bruk ännu omkr. 1790 och kavallerivärjan (1739 års modell) drogs succesivt in under 1770-1780 talen. Härigenom kom besiktningssproblemet för dessa vapen att stanna vid de krav som fastställdes i 1704 års förörning.

Sabelbesiktningen.

När sabeln började införas vid kavalleriet under 1700-talets senare hälft måste nya krav uppställas på klingans egenskaper. Eskilstuna blev den officiella klingleverantören efter år 1775. Rinman beskriver kont-

rollproven för svenska arméklingor sålunda: "Wid Svenska Krono-Leveranser, måste Commiss-Klingor utstå det profvet att kunna nedböjas till en tredje-del af Klingans längd och då springa rätt tillbaka, utan att lama, krokna eller brista. Stålets styrka försökes åter med starka hugg tvärt öfwer en Björkstäck, hwilket Klingan äfwen utan skada måste utärda innan hon approberas".

Av beskrivningen framgår nu hur långt böjprovet skulle ske, "till en tredje-del af Klingans längd". Nytt är emellertid huggprovet, som tydligen skulle utföras flera gånger" med starka hugg". Eftersom sabeln i första hand är ett huggvapen, har ett prov av detta slag måst införas. De av Rinman nämnda klingproven under 1780-talet torde i princip ha varit normgivande även för 1800-talets många varierande sabelmodeller. Deras grunddrag igenkännas nämligen - bland många nytillkomna prov - i modernt effektiviserad form ännu i de sista besiktningsnormer för svenska sablar, som existera. Dessa avse sabel m./1893 (kavalleriet) och m./1899 (infanteriet) d.v.s. svenska arméns sist antagna egentliga sidovapen, numera endast i bruk vid särskilt angivna paradtillfällen. De beridna truppslagens sablar ströks ur fältutrustningslistorna 1941.

oOo

Vår medlem köpman A. Blomqvist, Hässleholm, som sedan 1941 tillhört vår Förening, har avlidit. Vi lysa frid över hans minne.

oOo

Till Ordf. insänd vapenhistorisk och därmed sammanhörande litteratur:

Antikens Artilleri. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning.

Av dr.phil. Ada Bruhn Hoffmeyer, Köbenhavn 1958.

Borgare på vakt. Veileder til utstillingen över byens gamle borgerlige militärkorps. Av museumsdirektör H.Hals II. Oslo bymuseum Oslo 1458.

Haerens håndvåpen. Av O.Nielsen och F.C. Skaar. Del I. Oslo 1956.

Krigets förfall. Av överstelöjtnant Richard Nilsson. Särtryck av Kungl.

Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och tidskrift nr 7-8/57.

Slottsholmens Nordvästra Kanontorn. Av fil.lie. greve Sten Kalling. Särtryck ur Malmö Fornminnesförenings Årskrift 1957.

oOo

Nyinvalid medlem.

Godsägare, löjtnant Harald Mark. Kollerup Hovedgaard. Hadsten. Danmark (Ordf.)

Med detta nummer följer Medlemsförteckning för 1958.

Redaktör J.Folke Herrström
Malmö.